

ALTINAY, Ahmed Refik
(bk. AHMED REFİK ALTINAY).

**ALTIPARMAK
MEHMED EFENDİ**
(ö. 1033/1623-24)

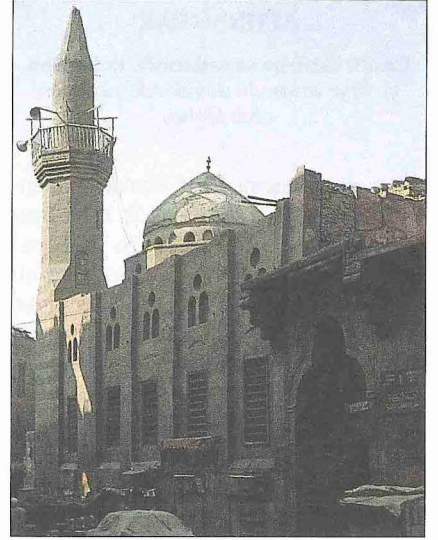
Türk mutasavvıf ve âlimi.

Üsküp'te doğdu. Babası Mekke ve Medine kadılıklarında bulunmuş olan Mehmed Efendi'dir. Çıkrıkçızâde ve Altıparmak lakaplarıyla tanınmışsa da daha çok bunlardan ikincisiyle meşhurdur. İlk tahsilini Üsküp'te tamamladı ve Şeyh Câfer'e intisap ederek Bayramiyye tarikatına girdi. Daha sonra İstanbul'a giderek Fâtih Camii'nde hadis, tefsir, fıkıh dersleri okuttu ve vaazlar verdi. İstanbul'da uzun süre bu hizmetlerde bulunduktan sonra Kahire'ye gidip orada yerleşti. Ölümüne kadar kaldığı bu şehirde tasavvuf ile meşgul oldu ve zikir halkaları oluşturdu. Devrinin önde gelen âlimlerinden biri olan Altıparmak Kahire'de vefat etti ve orada adına inşa ettirdiği caminin (Mescidü Altıparmak) avlusuna defnedildi.

Eserleri. Altıparmak'ın tefsir, hadis ve fıkıhla ilgili eserler kaleme aldığı söyleniyorsa da bunlar günümüze kadar gelmediği gibi adları ve muhtevaları da bilinmemektedir. Biri tefsir (Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 139 m.), diğeri İslâmiyet'in Hristiyanlık'tan üstün olduğu hakkındaki (Süleymaniye Ktp., Pertevniyal, nr. 998) iki risâlesi zamanımıza intikal etmiştir. Farsça ve Arapça'dan tercüme ettiği bilinen eserleri şunlardır:

1. *Meâricü'n-nübüvve Tercümesi* (Altıparmak). Molla Miskîn'in (ö. 907/1501)

peygamberler tarihi ve Hz. Muhammed'in hayatı hakkında yazdığı *Meâricü'n-nübüvve fi medârici'l-fütüvve* adlı Farsça eserin tercümesi olup ilk defa 1257'de İstanbul'da yayımlanmış, daha sonra da birçok baskıları yapılmıştır (Bulak 1271; İstanbul 1290, 1306, 1327-1328). Ayrıca A. Faruk Meyan tarafından sadeleştirilerek nesredilmiştir (İstanbul 1976). Eser müellifine nisbetle *Altıparmak* adıyla tanınmıştır. Aynı eserin daha önce Koca Nişancı Celâlzâde Mustafa Bey (ö. 975/1567-68) tarafından *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî ve Şemâil-i Fütüvvet-i Ahmedî* adıyla yapılan tercümesi de yanlışlıkla Altıparmak'a nisbet edilmektedir (bk. Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 4289). 2. *Nüzhet-i Cihân ve Nâdire-i Devrân* (Zamân). Ahmed b. Muhammed-i Gaffârî-yi Kazvî'nin (ö. 975/1567-68) İslâm tarihi ile ilgili *Nigâristân* adlı Farsça eserinin tercümesi olup çeşitli kütüphanelerde yazmaları bulunmaktadır (Süleymaniye Ktp., Yenicami, nr. 907; Hüsrev Paşa, nr. 456). *Nigâristân*, Şeyhülislâm Yahyâ Efendi tarafından da tercüme edilmiştir. 3. *Terceme-i Sittin li-Câmi'i'l-besâtin*. Ebû Bekir Ahmed b. Muhammed b. Zeyd et-Tûsî'nin (bazı yazmalarda Tarşûsî) Yûsuf sûresinin tefsiri hakkındaki *Câmi'ü leâ'ifi'l-besâtin* adlı altmış bölümden meydana gelen eserinin tercümesi olup *Yûsufnâme* adıyla da tanınmaktadır. Eserin kütüphanelerde çeşitli nüshaları vardır (Köprülü Ktp., nr. 286, 357; TSMK, Revan, nr. 1066; Süleymaniye Ktp., Hasan Hüsnü Paşa, nr. 97; Yazma Bağışlar, nr. 639). 4. *Kâşifü'l-ulûm ve fâtihu'l-fünûn*. Kazvî'nin (ö. 739/1338) *Telhîşü'l-Miftâh*'ına yapılmış şerhlerden birinin (muhtemelen Teftâzânî'ye ait *el-Muṭavvel*'in) ter-

Altıparmak Mehmed Efendi'nin yaptırdığı ve bugün Mescidü Altıparmak adıyla anılan cami - Kahire / Mısır

cümesi olup bir nüshası *Terceme-i Telhîşü'l-Miftâh* adıyla Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (Fâtih, nr. 4534).

BİBLİYOGRAFYA :

Muhibbî, *Hulâşatü'l-eşer*, IV, 174; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1723-1724, 1976; *Sicill-i Osmânî*, IV, 148-149; *Osmanlı Müellifleri*, I, 212-213; Storey, *Persian Literature*, I, 29, 114-115, 187-188; Brockelmann, *GAL*, II, 590; *Suppl.*, II, 661; *Hediiyetü'l-ârifîn*, II, 261; Özege, *Katalog*, III, 985; Suâd Mâhir Muhammed, *Me-sâcidü Mısr ve evliya'ühe'sşâlihûn*, Kahire 1404/1983, s. 175-177; Bursalı Mehmed Tâhir, "Altı Parmak Mehmed Efendi", *SR*, sy. 19 (201), (26 Receb 1330), s. 361; *TA*, II, 221; M. Tayyib Gökbilgin, "Celâl-zâde", *İA*, III, 62; J. Schacht, "Altı Parmak", *EL*² (İng.), I, 423; S. A. Bonebakker, "al-Ḳazvîni", a.e., IV, 863-864.

ADNAN KARAIŞMAİLOĞLU

ALTILIK

Hattatların

diz üzerinde rahatça yazmak için
kâğıdın altına koydukları,
kalınca kâğıtlardan yapılmış
sert veya yumuşak mukavva plaka.

Hattat yerde, sedir veya minder üstünde oturarak yazdığı vakit sol ayak kaidenin altına alınır; sağ bacak ise diz göğüs hizasına gelecek şekilde dikilir. Yazının diz üzerinde yazılabilmesi için kâğıdı düzgün bir halde tutmak ve yazılanı muntazam bir şekilde görmek için bir altılık kullanılır. Böylece sağ elle yazı

Meşhur
hattat
Sâmi
Efendi'nin
yazı
altlığı
(M. Uğur
Derman
koleksiyonu)

yazılırken yazı altlığı sayesinde sol elle de kâğıda istenen şekil ve istikamet verilmiş olur. Bir nevi portatif masa görevi yapan altlık, aynı zamanda görüş zaviyesine de uygun geldiğinden hattatlarca tercih edilmiştir. Zira yazı yazma esnasında kâğıdı tam dik açıdan görmek, estetiği sağlama bakımından olduğu kadar göz sağlığı için de gereklidir.

Eskilerin "zîr-i meşk" dedikleri yazı altlığı mücellit ve müzehhipler tarafından sülüs-nesih yazılar için ayrı, ta'lik kıtalar için ayrı olmak üzere iki tarzda hazırlanırdı. Üzerine sülüs-nesih kıtaların yazılacağı kâğıtların rahatlıkla sığabileceği ve her altlıkta birkaç santimetre arasında değişmekle birlikte ortalama 18 × 26 cm. ebadında yirmi otuz kabaca kâğıt, 3-5 mm. kadar kalınlığı sağlayacak şekilde üst üste konarak kenarları tesviye edilir. Bunların sadece iki uzun kenarı deriden ince bir bant yardımıyla köşelere yakın yerinden birbirine tutturularak altlığın esası hazırlanmış olur. Kâğıtların böyle birbirine yapıştırılmadan üst üste tutturulmasının sebebi, bunların yumuşaklığından ve yazarken istenilen şeklin verilebilmesinden faydalanmaktır. Altlığın iki yüzüne gelmek üzere en alt ve en üste konan kâğıtlar ebrulu, tezhipli yahut resimli olur, bazan deriden de yapılırdı.

Ta'lik kıtaları yaklaşık 21 × 12 cm. ebadında daha küçük kâğıtlara enine olarak yazıldığı için altlığı da o nisbete

uygundur (meselâ 14 × 23 cm.). Murakka' yapmak (bk. MURAKKA') usulüyle hazırlanan ta'lik altlığı, diğerinin aksine sert ve ince bir plaka halinde olurdu. İki yüzü genellikle deri kaplı olmakla birlikte bez veya kadife kaplı olanları da görülmüştür.

Ta'lik kâğıdının enine ve bazan mâil olarak yazılması sebebiyle elin dokunmasıyla yağlanıp kirlenme ihtimali fazla olduğundan, ta'lik yazı altlığında bu teması önlemek üzere altlığa yandan bağli bir yarım kapak vardır. Ta'lik kâğıdı altlıkla bu kapak arasına sıkıştırılır ve satır bittikçe yukarıya çekilerek yazmaya devam edilir.

Altlıklar zamanın meşhur mücellit, müzehhip ve ressamlarına yaptırılırdı. Bu sanatkârane altlıklar büyük paralarla satılırdı. Meşhur mücellitlerin yaptıkları altlıklara imza koydukları da görülmüştür. M. Zeki Pakalın, 1183 (1769) tarihli Edirne işi bir altlıkta Mehmed Vehbi imzası görüldüğünü bildirmektedir. Mücellitbaşı Sâlih Efendi'nin aynı zamanda iyi bir hattat olan Sultan Abdülmecid'e yaptığı altlığın kırk beş lira-ya satıldığı bilinmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Pakalın, I, 54; Mahmut Bedrettin Yazır, *Kalem Güzeli*, Ankara 1981, s. 173; M. Uğur Derman, "Yazı Nasıl Yazılır? (I)", *İslâm Düşüncesi*, sy. 8, İstanbul 1969, s. 505-512; R. Ekrem Koçu, "Altlık", *İst.A*, II, 751; SA, I, 55.

M. UĞUR DERMAN

ALTMİŞLİ

Osmanlı medrese teşkilâtında bir derece
(bk. MEDRESE).

ALTUN

(bk. ALTIN).

ALTUN DAMGA

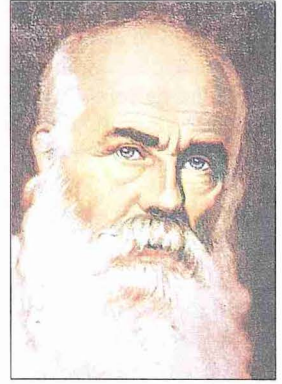
(bk. DAMGA).

ALTUNBEZER, İsmail Hakkı

(1873-1946)

Son devrin meşhur hattatlarından.

8 Şubat 1873'te İstanbul'da Kuruçeşme semtinde doğdu. Kurban bayramında doğduğu için kendisine İsmail adı verildi. Baba tarafı beş batna kadar

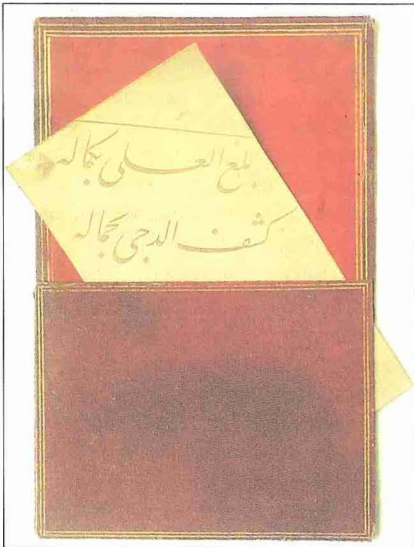
İsmail Hakkı Altunbezer'in Ayetullah Sümer tarafından yapılan portresi

hattattır. Bunların ilk üçü Trabzon'da, son ikisi ise İstanbul'da mesleklerini sürdürmüşlerdir.

İsmail Hakkı önce, Kazasker Mustafa İzzet Efendi'nin talebesi olan babası Mehmed İlimî Efendi'den sülüs-nesih öğrendi. Sanâyi-i Nefise Mektebi'nde resim ve hakkâklık tahsil ederken Dîvân-ı Hümâyun Kalemî'ne girdi. Burada Sâmi Efendi'den hem tuğra çekmesini öğrendi, hem de divanî, celî-divanî ve celî-sülüs yazılarını meşketti. Önce "ikinci tuğrakeş", sonra da "birinci tuğrakeş" oldu. Çeşitli mekteplerde rik'a, Medresetü'l-Hattâtîn'de ise tuğra ve celî-sülüs hocalığı yaptı.

1928 harf inkılâbından sonra Şark Tezyînî San'atlar Mektebi'nde, 1936'dan itibaren de Güzel Sanatlar Akademisi'nde tezhip dersleri verdi. Altunbezer soyadını müzehhipliği dolayısıyla aldı. Nâdir rastlanan bir fırça ve kalem hâkimiyetine sahip olduğu için bu yeni mesleğinde de kolaylıkla eserler verdi. Ancak üslûbu itibarıyla klasik yolun dışın-

Ta'lik yazı altlığı (M. Uğur Derman koleksiyonu)

İsmail Hakkı Altunbezer'in celî- sülüs kubbe yazısı (Şemsi Paşa Camii - Üsküdar / İstanbul)

